

УДК 338.48

Науменко О.В.¹, Сапельнікова Н.Л.²

¹ аспірант гр. Т-43а, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури», м. Київ

² канд. економ. наук, професор, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури», м. Київ

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі охорона культурної спадщини України стає критично важливим напрямом державної політики, оскільки вона є основою для збереження національної ідентичності та історичної пам'яті українського народу. Унікальні пам'ятки архітектури, історичні артефакти, культурні традиції та нематеріальна спадщина потребують посиленого захисту в умовах глобальних викликів, урбанізації, а також наслідків військової агресії РФ проти України від 24.02.2022 р.. Важливу роль відіграють питання ефективного управління ресурсами, розвитку нормативно-правової бази, забезпечення контролю за збереженням пам'яток, а також формування громадської обізнаності та залучення міжнародної підтримки.

Потрібно зауважити, що ці фактори визначають необхідність активних дій у сфері охорони культурної спадщини, спрямованих на її збереження для

майбутніх поколінь та інтеграцію в європейський культурний простір. Тому тема збереження культурної спадщини є важливою складовою розвитку сучасної України та її культурної дипломатії на міжнародній арені.

Питання охорони культурної спадщини України на сучасному етапі досліджували переважно вітчизняні науковці. Ми пропонуємо виділяти праці таких вчених, як В. Бадяк, В. Литовченко, Н. Кулакова, М. Міщенко, М. Рогожа, Н. Підбережник, Л. Тарангул та ін.

Метою зазначеного дослідження, враховуючи специфіку охорони культурної спадщини України в умовах протидії російській неспровокованій збройній агресії, можна вважати визначення сучасних викликів та розробку рекомендацій для вдосконалення системи охорони культурної спадщини України, спрямованих на збереження національної ідентичності, історичної пам'яті та культурних цінностей в умовах сучасних суспільних і геополітичних змін.

Охороні культурної спадщини на сучасному етапі притаманні деякі характерні особливості, насамперед детерміновані правовим режимом воєнного стану, введеного в Україні Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2022 р. Серед них, зокрема, варто виділяти ті, що наразі застосовуються та ті, що можуть мати прецедент потенційного застосування у майбутньому. До таких належать захист від військових дій, евакуацію та збереження артефактів, оцифрування та архівування, міжнародну підтримку, видозміну законодавчих положень та підвищення обізнаності населення щодо аспектів культурної спадщини та охорони пам'яток, що можуть визначатися як об'єкти останньої. Нижче розглянемо зазначені кластерні групи збереження культурної спадщини України на сучасному етапі більш конкретизовано [1].

Аспект захисту від військових дій у контексті особливостей охорони культурної спадщини на сучасному етапі в Україні необхідно розглядати у якості інструменту протидії та нівелювання негативних проявів агресії рф проти історико-культурного фонду, внаслідок чого пам'ятки культури, історичні будівлі та музеї знаходяться під загрозою руйнування через обстріли,

окупацію та неправомірні з точки зору міжнародного права дії рф. Іншим форматом діяльності у даному спектрі є спрямування інституцій, як-от Міністерство культури та інформаційної політики (Мінкульт) у формат попередження пошкоджень або повних чи часткових руйнувань об'єктів культурного простору — за допомогою, в першу чергу, підлаштування нормативної бази діяльності під матеріально-технічну [1].

Сегмент евакуації та збереження артефактів як складова охорони культурної спадщини України на сучасному етапі включає в себе запровадження алгоритмічної структури забезпечення організованої схоронності музейних експонатів та цінних об'єктів культурної спадщини для захисту від руйнувань або викрадення [1].

Оцифрування та архівування у якості сегменту охорони культурної спадщини України в сучасних умовах не має юридичної визначеності, але, водночас, концентроване на створенні цифрових копій пам'яток і музейних колекцій для збереження інформації в разі фізичного знищення. За логікою, відповідальним за це органом повинно доцільно було б визначити Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифру), проте для цього необхідні зміни у нормативно-правовому регулюванні діяльності останнього, що здійснюється на підставі Постанови КМУ № 856 від 18.09.2019 р. (поточна ред. від 01.06.2024 р.) Питання міністерства цифрової трансформації [2].

Видозміна (перепрофілювання) законодавства України у контексті особливостей охорони вітчизняної культурної спадщини на сучасному етапі являє собою радше не презентний формат наявних доповнень до нормативних актів, що регулюють дані питання, а потенціал відповідних змін. У даному контексті, насамперед, доцільно вести мову про внесення змін та доповнень до Закону України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III від 08.06.2000 р. (поточна ред. від 02.10.2023 р.) [3]. Від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України до документу було внесено зміни що, в першу чергу, мали стосунок до сегментування збройної агресії рф проти України у якості порушення режиму пам'ятки історичного або культурного

значення (абз. 36 ч. 3 ст. 14-1 зазначеного нормативно-правового акту). Натомість доцільності, на наше переконання, набуває процедура безпосереднього впровадження законодавчих трансформацій, що передбачали б створення ефективного механізму охорони культурних осередків відповідальними органами та інституціями.

Наостанок, підвищення обізнаності населення щодо аспектів культурної спадщини та охорони пам'яток, що можуть визначатися як об'єкти останньої у якості елемента охорони культурної спадщини України на сучасному етапі являє собою механізм, що у ідеальному форматі передбачає розвиток освітніх ініціатив, що сприяють розумінню значення збереження культурної спадщини серед громадськості [2]. Подібний формат діяльності повинен, знову-таки, координуватися органами державної влади, насамперед відповідальним за культурно-інформаційну політику Мінкульту в парадигмі владно-соціальної комунікації із підвищенням обізнаності громадян у питаннях національної ідентичності, традиціоналізму та ін.

Окрім того, аспекти, явища та події, у яких наразі Україні доводиться провадити власну культурно-історичну політику та політику щодо культурних та історичних пам'яток, повністю або частково передвизначають певні виклики, що потребують подолання у даному сегменті. До основних, згідно матеріалів деяких вітчизняних досліджень [4], доцільно відносити фінансові обмеження, нелегальний обіг культурних цінностей та низький рівень обізнаності та участі суспільства у процесах збереження культурно-історичної ідентичності.

Так, аспект фінансових обмежень у контексті охорони культурної спадщини знаходить прояв у тому, що багато історичних та архітектурних пам'яток потребують значних ресурсів для реставрації та підтримки належного стану, а обмежене фінансування, а також недостатня увага з боку місцевих і центральних органів влади ускладнюють реалізацію проєктів з відновлення таких об'єктів [4].

В свою чергу, нелегальний обіг археологічних знахідок та історичних артефактів залишається серйозною проблемою, адже, згідно інформації із

відкритих соціально-історичних джерел [5], наразі зростає кількість випадків нелегальних розкопок і продажу культурних цінностей, що завдає шкоди національному надбанню України.

Врешті-решт, недостатня обізнаність населення щодо значення культурної спадщини призводить до байдужого ставлення до її збереження. Вищезазначене призводить до висновку, що охорона спадщини має стати частиною освітніх програм і соціальної політики, щоб підвищити інтерес і відповідальність громадян [4].

На основі проаналізованої вище інформації вважаємо за доцільне зазначити, що охорона культурної спадщини України на сучасному етапі побудована на концепції важливості збереження культурного надбання як одного з пріоритетів державної політики. Також зауважимо, що збереження культурної спадщини України є важливим елементом національної безпеки та ідентичності, і успішна охорона спадщини вимагає поєднання державних заходів, підтримки міжнародних організацій та активної участі громадян, і виключно комплексний підхід здатний забезпечити її захист і розвиток на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел:

1. Рогожа, М. Збереження культурної спадщини України в умовах війни: практики міжнародної взаємодії. *Українські культурологічні студії*. Вип. 5. 2023. С. 10–14.
2. Тарангул, Л. та ін. Збереження історико-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. *Культурологічний альманах*. Вип. 1 (9). 2024. С. 147–159.
3. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III (станом на 02.10.2023). Відомості Верховної Ради. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 31.10.2024).

4. Підбережник, Н. Організаційно-правові засади державної політики захисту національно-культурної спадщини України в умовах війни. *Ефективність державного управління*. Вип. 3-4 (76-77). 2023. С. 45–49.

5. Чаплян, С. De Profundis: юридичні проблеми археологічних колекцій. Кримінально-правовий аспект колекціонування археологічних предметів. *Юридична Газета Online*. Вип. 6. 2023. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/de-profundis-yuridichni-problemi-arheologichnih-kolekciy-.html>